

ДІЯЛЬНІСТЬ ФАХІВЦЯ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

*Г. І. СЛОЗАНСЬКА,
Н. М. ГОРІШНА*

Україна перебуває на етапі кардинального реформування системи місцевого самоврядування, тобто децентралізації влади, що має на меті внесення змін в адміністративно-територіальний устрій країни (визначення нової територіальної основи організації влади) та передачу повноважень і ресурсів з державного рівня на місцевий. Реформа децентралізації влади передбачає добровільне об'єднання декількох суміжних громад міст, селищ і сіл [7; 14] із єдиним адміністративним центром та створення на їх базі міських (коли адміністративним центром є місто), селищних (коли адміністративним центром є селище) та сільських (коли адміністративним центром є село) об'єднаних територіальних громад (ОТГ) [7; 14].

Передача повноважень і бюджетів з центру „на місця”, розвиток соціальних ініціатив ОТГ є складовою реформи децентралізації влади. Вирішення значної частки соціальних питань, зокрема питання освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення тощо, відповідно до чинного законодавства [7; 14; 43], покладено на ОТГ. Це, в свою чергу, вимагає реформування, реструктуризації системи органів виконавчої влади обласного, районного та місцевого рівнів, які, станом на листопад 2016 року, надають публічні послуги населенню та створення у структурі апарату ОТГ відповідних відділів, які надаватимуть такі послуги „на місцях”.

Мета статті полягає в аналізі чинного законодавства України, яке дозволяє легітимізувати професійну діяльність фахівця із соціальної роботи як фахівця із реалізації системи соціального захисту в межах об'єднаної територіальної громади.

Результати дослідження. Сьогодні особливої актуальності набуває питання соціального захисту населення, адже кількість осіб, які перебувають в складних життєвих обставинах і потребують допомоги щорічно збільшується. В умовах децентралізації влади соціальний захист населення здійснюється органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування залежно від рівня територіального управління із урахуванням особливої ролі ОТГ. Тобто, відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [43] органи місцевого самоврядування наділені особливими повноваженнями з організації і надання послуг соціального захисту та соціальної допомоги на території ОТГ [43]. Надання соціальних послуг „на місцях” дозволить покращити якість і доступність соціальних послуг, збільшити їх обсяг для осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, розширити можливості органів місцевого самоврядування у сфері соціального захисту та покращити якість життя населення.

Передача повноважень у сфері надання соціальних послуг до органів місцевого самоврядування на рівні ОТГ вимагає реформування інститутів державного управління соціальної сфери. Варто зазначити, що станом на листопад 2016 року надання соціальних послуг населенню в Україні, в основному, є в юрисдикції двох соціальних інституцій: Центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ), які діють на обласному, районному та локальному рівнях, та Департаментів соціального захисту населення і його структурних підрозділів, які діють на рівні обласних та районних державних адміністрацій.

Реформою децентралізації влади передбачено внесення кардинальних змін у діяльність ЦСССДМ. Центри вже не будуть виконувати роль „брокерів соціальних послуг”, а стають безпосередніми надавачами соціальних послуг особам і сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО) в різних адміністративно-територіальних одиницях. В Україні під адміністративно-територіальною одиницею розуміють „компактну частину єдиної території України, що є просторовою основою для організації і діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування” [1]. До адміністративно-територіальних одиниць в Україні належать Автономна Республіка Крим, область, район, місто, район і місті, селище, село [1], а з 2014 року і ОТГ [14], тож це призводить до думки, що ЦСССДМ мають виступити надавачами соціальних послуг і в ОТГ. Саме тому, з метою

забезпечення належного доступу до соціальних послуг „на місцях” потрібно розширювати діючу мережу ЦСССДМ.

За нашими підрахунками, станом на січень 2016 року мережа ЦСССДМ в Україні налічувала близько 1000 Центрив: 27 регіональних (включаючи ЦСССДМ Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей), 490 районних, 121 міський, 27 районних у містах, 20 селищних, 217 сільських та 99 філій районних центрив (зібрані дані не включають інформації про діяльність міських, селищних, сільських та філій районних ЦСССДМ Автономної Республіки Крим, Донецької та Луганської областей). У зв'язку із активним утворенням ОТГ (станом на 1 грудня 2016 року в Україні налічувалося 184 ОТГ [4]) кількість Центрив збільшиться на 50 % у найближчому майбутньому.

Департамент соціального захисту забезпечує реалізацію соціальної політики на території області у сфері соціального захисту населення. В Україні станом на 1 грудня 2016 року діє 26 Департаментів при обласних державних адміністраціях [3]. На рівні районів і міст діють Управління праці і соціального захисту населення, у структурі яких виділяють Територіальні центри соціального обслуговування населення. Територіальні центри реалізують програми соціального обслуговування і соціальної допомоги „пенсіонерам, інвалідам, саодиноким непрацевдатним громадянам та іншим соціально незахищеним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування” [39]. Згідно з умовами реформи децентралізації влади, Територіальні центри соціального обслуговування населення мають також діяти і на рівні ОТГ [14] з метою якісного надання соціальних послуг безпосередньо споживачам.

Проте, існування обох соціальних інституцій (ЦСССДМ та Департаменту соціального захисту населення із структурними підрозділами) як суб'єктів надавачів соціальних послуг подекуди втрачає свою актуальність. Це пов'язано із тим, що ряд закріплених за ЦСССДМ та Департаментами і їх структурними підрозділами завдань і функцій дублюються або частково співпадають. Про це яскраво свідчить аналіз нормативно-правової бази [29; 30; 34], що регулює діяльність вищезазначених соціальних інституцій обласного, районного і міських рівнів. Тому задля забезпечення населення якісними соціальними послугами в умовах децентралізації виникає необхідність у реорганізації ЦСССДМ, Департаментів соціального захисту та його структурних підрозділів з метою узгодження й упорядкування завдань та функцій. Це, в свою чергу, передбачає скасування ряду чинних нормативно-правових актів, що регулюють їх діяльність та затвердження, за необхідності, нових.

Окрім узгодження повноважень між ЦСССДМ, Департаментом соціального захисту населення та його структурними підрозділами в умовах децентралізації, актуальності набуває і питання доступу до соціальних послуг населення, яке проживає або буде проживати в ОТГ в тих випадках, коли це громади сільського типу. Виявлення, осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; визначення потреб у соціальних послугах; організація і надання соціальних послуг тим хто цього потребує; консультування та інформування мешканців громади щодо надання всіх видів соціальної допомоги; прийом заяв та необхідних документів про надання допомоги; передача документів до відповідних органів соціального захисту відповідно до чинного законодавства має здійснюватися в умовах ОТГ. Проте, охопити всіх отримувачів та потенційних отримувачів соціальних послуг на рівні сільських ОТГ діючі Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Департаменти спільно із Управлінням праці і соціальної політики та Територіальними центрами соціального обслуговування населення не можуть зараз і не зможуть у найближчому майбутньому. Безперечно, це частково пов'язано із тим, що вищезазначені соціальні інституції стикнулися із проблемою неналежного виконання поставлених перед ними завдань і функцій через їх повне або часткове дублювання. Проте, існують й інші причини такого стану речей. У 2014 році відбулося скорочення кількості соціальних працівників місцевих (міських, районних та обласних) Центрив соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді до граничної норми та збільшення у 2015 році кількості завдань і функцій Центрив та Управлінь (контроль за цільовим використанням допомоги і створення належних умов для утримання і проживання дітей [29], робота з сім'ями учасників антитерористичної операції [6], робота із внутрішньо переміщеними особами [33] тощо). Таким чином, нестача кадрових, матеріальних, фінансових, технічних ресурсів унеможливує належне, своєчасне та якісне виконання Центрами та Управліннями покладених на них завдань та функцій із надання соціальних послуг населенню.

Тому сьогодні особливої актуальності набуває обговорення питання якісного надання та наближення соціальних послуг до осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують допомоги в умовах ОТГ. При обговоренні механізмів реалізації процесу децентралізації соціальних послуг експерти (Л. Белкіна, Л. Калугіна, Р. Колбас, Г. Кучер, В. Литвинюк, С. Мельник, І. Пінчук, О. Сивоппляс, Л. Скоропала, О. Суліма, Н. Якимчук) дійшли висновку, що вирішити це питання можна через створення Центру соціальних послуг / Територіального центру надання соціальних послуг, який би діяв на рівні ОТГ та надавав послуги громадянам за принципом „єдиного вікна” „на місцях”. Це було б ідеальним планом вирішення такої проблеми.

Аналіз нормативно-правової бази із досліджуваного питання свідчить, що у рамках чинного законодавства передбачено створення єдиного Центру соціальних послуг / Територіального центру надання соціальних послуг як рекомендованого структурного підрозділу ОТГ [42] шляхом оптимізації діяльності та об'єднання ЦСССДМ та Територіального центру соціального обслуговування населення. Таким чином, Центр зможе працювати з усіма клієнтами, тобто як з окремими особами, так і з соціальними групами і сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги. Послуги єдиним Центром надаватимуться за місцем проживання клієнта чи групи клієнтів, в умовах стаціонарного та денного перебування на території ОТГ. У своїй діяльності Центр керується чинним законодавством у сфері надання соціальних послуг та соціальної допомоги особам / сім'ям, які перебувають в СЖО, та підпорядковується Департаменту соціального захисту населення.

До основних завдань такого структурного підрозділу ОТГ [42] віднесено:

- реалізацію державної політики у сфері зайнятості населення (участь у реалізації державних та територіальних програм зайнятості населення; залучення громадян ОТГ до різних видів громадських робіт, визначених ОТГ для забезпечення суспільних потреб ОТГ; організація робочих місць для працевлаштування інвалідів) [12];

- установа додаткових соціальних гарантій для громадян ОТГ, відповідно до чинного законодавства, у сфері соціального захисту за рахунок власних коштів ОТГ та благодійних надходжень [6; 14; 17; 28];

- організацію і надання соціальної допомоги у будівництві індивідуального житла, капітального ремонту житла, відведенні земельних ділянок для будівництва індивідуального житла інвалідам, інвалідам дитинства; ветеранам війни і праці, сім'ям загиблих, звільнених у запас або у відставку військовослужбовців; багатодітним сім'ям [14];

- поховання за рахунок бюджетних коштів ОТГ самотніх громадян, ветеранів війни і праці; надання допомоги на поховання громадян, відповідно до чинного законодавства [14];

- організацію надання соціальних і реабілітаційних послуг особами / сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах (визначення потреб населення ОТГ у певних видах соціальних та реабілітаційних послугах, передбачених чинним законодавством) виявлення окремих осіб / сімей, які перебувають в СЖО і потребують допомоги; визначення індивідуальних потреб виявлених осіб / сімей, які перебувають в СЖО у соціальних послугах; соціальний супровід осіб / сімей, які перебувають в СЖО, допомога в оформленні документів для реалізації соціальної підтримки і надання необхідних соціальних послуг; розгляд заяв осіб / сімей, які перебувають в СЖО про отримання і надання соціальної допомоги, відповідно до чинного законодавства, щодо владштування дітей-інвалідів, направлення їх до реабілітаційних закладів; реалізацію соціальної політики щодо дискримінації за ознакою статі та організацію і проведення заходів щодо її усунення; профілактика бездомності; соціальний патронаж осіб, які вийшли із місць позбавлення волі після відбування покарань або перебували на обліку як особи, які відбувають покарання у вигляді обмеження волі [14; 19; 21; 24; 25; 26; 27; 32; 38; 40; 41];

- розроблення, організацію та виконання комплексних програм і заходів з метою покращення становища соціально вразливих верств населення; надання соціальних виплат і послуг особам / сім'ям, які опинились у складних життєвих обставинах за місцем їхнього проживання [6; 17; 18; 25; 28; 33];

- реалізацію державної політики з питань соціальної підтримки сім'ї; організація і надання благодійної допомоги особам / сім'ям, які перебувають у СЖО [14; 27];

- забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків [10];

- реалізацію державної політики з проведення заходів із запобігання і торгівлі людьми [22; 32];

- взяття на облік, соціальний захист, соціальна інтеграція та адаптація внутрішньо переміщених осіб [9; 35];

- популяризацію волонтерства, організацію діяльності волонтерів в ОТГ [5];

- соціальний захист прав дітей (профілактика бездоглядності, безпритульності, жебрацтва, бродяжництва, правопорушень, учинених дітьми, адиктивної поведінки (вживання алкоголю, ПАР); захист від усіх форм насильства, жорстокого поводження, експлуатації; запобігання потраплянню дітей в деструктивні формування та течії, дитячу проституцію, залученню до азартних ігор; соціальний захист прав дітей та повідомлення у відповідні органи про порушення їхніх прав дітей; представництво інтересів дітей; екстрене втручання, вилучення дітей із сімей в разі загрози їхньому життю і здоров'ю; встановлення статусу дитини-сироти, дитини позбавленої батьківського піклування та ведення обліку таких дітей; створення фостерних та прийомних сімей, сприяння усиновленню дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [8; 11; 19; 20; 36; 37];

- організацію оздоровлення та відпочинку дітей, розроблення та виконання відповідних регіональних і місцевих програм [13; 15; 16];

- надання пропозицій щодо видатків на соціальний захист і соціальну допомогу при формуванні бюджету ОТГ [2; 25];
- виконання ролі посередника при реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення [14];
- реалізацію моніторингу, контролю та оцінювання якості надання соціальних послуг [25].

Надання соціальних послуг в умовах ОТГ дозволить передати органам місцевого самоврядування повноваження з планування, фінансування і організації надання соціальних послуг; наблизити весь спектр соціальних послуг до жителів територіальних громад; підвищити якість надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів; забезпечити доступність, своєчасність, комплексність, адресність, гнучкість та превентивність соціальних послуг; урахувувати індивідуальні потреби отримувачів при наданні соціальних послуг; сприяти ранньому виявленню осіб, які потребують допомоги; охопити соціальними послугами всіх хто цього потребує; забезпечити моніторинг та оцінку надання соціальних послуг населенню на місцевому рівні.

На рівні відповідних структурних підрозділів районної державної адміністрації також залишається частина передбачених законодавством України соціальних послуг населенню [44].

Проте, як свідчить аналіз практики для децентралізації системи надання соціальних послуг на рівень ОТГ потрібно вирішити низку проблем. До основних, на нашу думку, належать:

- затвердження, підготовка нормативно-правової бази у сфері надання соціальних послуг в умовах ОТГ;
- реструктуризація діяльності чинних соціальних служб, установ та організацій у сфері надання соціальних послуг населенню з метою уникнення дублювання завдань і функцій та створення на рівні громади Центру надання соціальних послуг;
- підготовка необхідних документів, положень для регулювання діяльності Центру на місцях та надання соціальних послуг у режимі „єдиного вікна”;
- здійснити підготовку (перепідготовку, підвищення кваліфікації) кваліфікованих фахівців із соціальної роботи, які б були здатними працювати в Центрах ОТГ та ефективно надавати соціальні послуги;
- налагодити взаємодію між Центром та структурними підрозділами ОТГ, відповідними суб'єктами соціальної роботи (соціальними службами, установами, організаціями, державними установами та організаціями, громадськими організаціями, благодійними фондами тощо) та розподілити функції з метою уникнення їх дублювання;
- оптимізувати систему надання соціальних послуг в громаді особам, які перебувають у СЖО;
- розробити програму цільового призначення соціальної допомоги в громаді особам, які перебувають у СЖО, та забезпечити Центр необхідним приміщенням, фінансовими та матеріально-технічними ресурсами.

Позитивним для децентралізації системи надання соціальних послуг є внесення на розгляд до Верховної Ради нової редакції Закону України „Про соціальні послуги”, який би мав прийти на зміну ідентичному Закону [25], затвердженому в 2001 році. У новій редакції Закону „Про соціальні послуги” передбачено можливість надання соціальних послуг на рівні громади на єдиних для всіх отримувачів умовах. Законом, задля забезпечення конкурентності у сфері надання соціальних послуг, передбачено залучення недержавних громадських організацій до надання соціальних послуг населенню. Це новий вектор у розвитку системи надання соціальних послуг в Україні.

Таким чином, можна стверджувати, що процес децентралізації соціальних послуг „на місця” тільки розпочався і потребує чимало зусиль як з боку влади, так і з боку громадськості для того, щоб говорити про його результативність.

Список використаної літератури:

1. Адміністративно-територіальна одиниця в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%BC%D1%>
2. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Департаменти соціальної політики облдержадміністрацій та м. Києва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160192 – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Децентралізація влади [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://decentralization.gov.ua/> – Загол. з екрану. – Мова укр.
5. Закон України „Про волонтерську діяльність” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>
6. Закон України „Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.

7. Закон України „Про добровільне об'єднання територіальних громад” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/157-19> – Загол. з екрана. – Мова укр.
8. Закон України „Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
9. Закон України „Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
10. Закон України „Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
11. Закон України „Про Загальнодержавну програму „Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2016 року” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1065-17> – Загол. з екрана. – Мова укр.
12. Закон України „Про зайнятість населення” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
13. Закон України „Про затвердження Порядку проведення державної атестації дитячих закладів оздоровлення та відпочинку і присвоєння їм відповідних категорій” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
14. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> – Загол. з екрана. – Мова укр.
15. Закон України „Про оздоровлення та відпочинок дітей” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/375-17>
16. Закон України „Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
17. Закон України „Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3721-12> – Загол. з екрана. – Мова укр.
18. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
19. Закон України „Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
20. Закон України „Про охорону дитинства” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> – Загол. з екрана. – Мова укр.
21. Закон України „Про попередження насильства в сім’ї” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>
22. Закон України „Про протидію торгівлі людьми” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>
23. Закон України „Про психіатричну допомогу” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>
24. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>
25. Закону України „Про соціальні послуги” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/966-15> – Загол. з екрана. – Мова укр.
26. Закон України „Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3160-17> – Загол. з екрана. – Мова укр.
27. Закону України „Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
28. Закон України „Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
29. Постанова КМУ „Про внесення змін до Загального положення про центр соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/495-2015-%D0%BF>
30. Постанова КМУ „Про затвердження Загального положення про центр соціальних служб для сім’ї, дітей та молоді” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/573-2013-%D0%BF>
31. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб)” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
32. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку взаємодії суб’єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/783-2012-%D0%BF> – Загол. з екрана. – Мова укр.
33. Постанова Кабінету Міністрів України „Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
34. Постанова КМУ „Про затвердження типового положення про управління соціального захисту населення районної, районної у містах Києві та Севастополі державної адміністрації” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/461-96-%D0%BF/print1452625628384404>
35. Постанова Кабінету Міністрів України „Про облік внутрішньо переміщених осіб” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.

36. Постанова Кабінету Міністрів України „Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>
37. Наказ Державного комітету України справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України „Про затвердження правил опіки та піклування” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
38. Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України „Про затвердження Інструкції щодо взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ, щодо попередження насильства в сім'ї” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0917-09> – Загол. з екрана. – Мова укр.
39. Наказ Міністерства соціального захисту населення України „Про затвердження типових положень (взірцевих) про територіальний центр соціального обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян і про відділення соціальної допомоги вдома” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0442-97>
40. Наказ Міністерства соціальної політики України „Про затвердження Переліку соціальних послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати” [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
41. Наказ Міністерства соціальної політики України „Про затвердження Порядку взаємодії державних органів та установ щодо професійної реабілітації, зайнятості та працевлаштування інвалідів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0672-14>
42. Методичні рекомендації щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article?art_id=186204&cat_id=107177
43. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Загол. з екрана. – Мова укр.
44. Слозанська Г. І. Доступ до соціальних послуг в умовах децентралізації / Г. І. Слозанська // Соціальна робота : виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. В. А. Поліщук, С. М. Калаур, Г. І. Слозанської – Тернопіль: Вектор, 2016. – С. 149–157.